

ЕПІДЕМІОЛОГІЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ МЕДИЦИНИ

УДК 616.31-082:614.2.001(477.62)

DOI <https://doi.org/10.35220/2078-8916-2023-48-2.30>**О.А. Удод,**

доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри стоматології № 1,
Донецький національний медичний університет,
б-р Машинобудівників, 39, м. Краматорськ, Україна,
індекс 84313, stomatdecan@dsmu.edu.ua

С.І. Драмарецька,

кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри стоматології № 1,
Донецький національний медичний університет,
б-р Машинобудівників, 39, м. Краматорськ, Україна,
індекс 84313, s.i.dramaretska@dnmu.edu.ua

ДИНАМІКА ДЕЯКИХ ПОКАЗНИКІВ НАДАННЯ СТОМАТОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У ДОВОЄННІ РОКИ

Реформування системи стоматологічної допомоги разом з чинниками соціально-економічного та пандемічного характеру суттєво вплинуло на рівень її доступності для населення. **Мета дослідження.** Порівняльний аналіз кількості лікарів-стоматологів та показників відвідувань закладів охорони здоров'я в країні та у Донецькій області за довоєнні 2018–2021 роки. **Матеріали і методи дослідження.** За відомостями зі звітів закладів охорони здоров'я системи МОЗ України був проведений аналіз показників, що стосуються чисельності лікарів-стоматологів у країні та Донецькій області, а також кількості відвідувань до лікарів-стоматологів у 2018–2021 роки. **Результати.** У 2018 році в Україні у закладах охорони здоров'я, підпорядкованих МОЗ, вели прийом 16 852 лікарі-стоматологи, з яких дитячими були 1 673 лікарі-стоматологи (9,9%), у 2021 році працювали 11 380 лікарів-стоматологів та 1 331 лікар-стоматолог дитячий, тобто відносно 2018 року їх кількість скоротилася на 32,4% та 20,4%, відповідно. У закладах Донецької області у 2018 році нараховувалося 610 лікарів-стоматологів, у 2021 році чисельність скоротилася до 501 лікаря-стоматолога, скорочення складало 17,9%. У 2018 році в області працювали 60 лікарів-стоматологів дитячих (9,8%), у 2021 році їх кількість залишилася такою ж. Порівняно з 2018 роком, кількість відвідувань населення країни до лікарів-стоматологів у 2021 році знизилася на 62,7%, дорослих осіб – на 61,9%, дітей – на 64,6%, у Донецькій області показники знизилися, відповідно, на 47,9%, 54,9% та 54,8%. **Висновки.** У закладах охорони здоров'я, підпорядкованих МОЗ, в країні та Донецькій області за довоєнні 2018–2021 роки відбулося суттєве зниження кількості лікарів-стоматологів, у тому числі дитячих, за виключенням тих, які працювали у закладах Донецької

області. Значно знизилися також кількісні показники відвідувань до лікарів-стоматологів усього населення, дорослих осіб і дітей, що можна пов'язувати як з соціально-економічними чинниками, так і з процесами реформування системи стоматологічної допомоги.

Ключові слова: стоматологічна допомога, населення, Донецька область, кількість лікарів-стоматологів, відвідування.

О.А. Udod,

Doctor of Medical Sciences, Professor, Professor
of the Department of Stomatology № 1,
Donetsk National Medical University, Mashynobudivnykiv
Blvd., 39, Kramatorsk, Ukraine, postal code 84313,
stomatdecan@dsmu.edu.ua

S.I. Dramaretska,

Candidate of Medical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Stomatology № 1,
Donetsk National Medical University, Mashynobudivnykiv
Blvd., 39, Kramatorsk, postal code 84313,
s.i.dramaretska@dnmu.edu.ua

DYNAMICS OF SOME INDICATORS OF THE PROVISION OF DENTAL AID TO THE POPULATION OF DONETSK REGION IN THE PRE-WAR YEARS

The reformation of the dental care system, together with factors of a socio-economic and pandemic nature, significantly affected the level of its accessibility for the population. **The purpose of the study.** Comparative analysis of the number of dentists and indicators of visits to health care institutions in the country and in the Donetsk region for the pre-war years 2018–2021. **Materials and methods of research.** Based on the information from the reports of health care institutions of the Ministry of Health of Ukraine, an analysis of indicators related to the number of dentists in the country and Donetsk region, as well as the number of visits to dentists in 2018–2021, was conducted. **The results.** In 2018, in Ukraine, 16,852 dentists conducted appointments in health care institutions under the Ministry of Health, of which 1,673 pediatric dentists (9.9%), in 2021 there were 11,380 dentists and 1 331 pediatric dentists, that is, compared to 2018, their number decreased by 32.4% and 20.4%, respectively. In 2018, there were 610 dentists in the institutions of the Donetsk region, in 2021 the number decreased to 501 dentists, the decrease was 17.9%. In 2018, 60 pediatric dentists worked in the region (9.8%), in 2021, their number remained the same. Compared to 2018, the number of visits of the country's population to dentists in 2021 decreased by 62.7%, adults – by 61.9%, children – by 64.6%, in the Donetsk region the indicators decreased, respectively, by 47.9%, 54.9% and 54.8%. **Conclusions.** In the health care institutions under the Ministry of Health, in the country and in the Donetsk region, during the pre-war

years 2018–2021, there was a significant decrease in the number of dentists, including pediatric dentists, with the exception of those who worked in the institutions of the Donetsk region. Quantitative indicators of visits to dentists of the entire population, adults and children have also decreased significantly, which can be attributed to both socio-economic factors and the processes of reforming the dental care system.

Key words: dental care, population, Donetsk region, number of dentists, visits.

Постановка проблеми. Безперервний процес реформування охорони здоров'я, який триває в Україні протягом декількох останніх років, призвів до відповідних змін у системі організації забезпечення та безпосереднього надання медичної та стоматологічної допомоги населенню країни. Структурні перетворення продовжуються і у теперішній час, зокрема, з анонсованим відносно нещодавно переходом до третього етапу реформування [1, 2].

Найбільш суттєві зміни відбулися у вітчизняній стоматологічній галузі, яка майже повністю перейшла на госпрозрахункові засади, при цьому профільні заклади охорони здоров'я, що перебували у державній або комунальній власності, були перетворені у комунальні неприбуткові підприємства з відповідною формою господарювання [3]. Пацієнти, які звертаються до цих підприємств за допомогою, мають платити за надані стоматологічні послуги. Безкоштовною у комунальних неприбуткових підприємствах залишилася лише терапевтична та хірургічна стоматологічна допомога дітям, а також невідкладна допомога дорослим у разі наявності нагальної необхідності її надання [4]. Якщо ж зазначене підприємство спромоглося укласти угоду з Національною службою здоров'я України, що є достатньо проблематичним, зважаючи на низку дуже високих вимог, то відшкодування з боку цієї служби компенсують тільки невелику частку витрат на надання невідкладної допомоги терапевтичного або хірургічного профілю.

Добре відомо, що будь-які структурні перетворення в охороні здоров'я неминуче призводять до кадрових змін. Відбулися такі зміни і у лікарському складі знов створених комунальних підприємств за рахунок цілком прогнозованого відтоку частини лікарів-стоматологів, здебільшого достатньо досвідчених, до приватних закладів охорони здоров'я. Цей процес мав отримати відповідне відображення на показниках відвідуваності як комунальних підприємств, так і приватних закладів.

Слід зазначити, що реформування усієї системи охорони здоров'я почалося у складних соці-

ально-економічних умовах і продовжується навіть за воєнного стану у країні, колосальної міграції населення та гострого дефіциту бюджетних коштів, що, безумовно, суттєво впливає на будь-які процеси у суспільстві, які стосуються охорони здоров'я. Введення два роки тому майже цілком платної стоматологічної допомоги разом з іншими актуальними на той час чинниками, у тому числі соціально-економічного та пандемічного характеру, призвело до значного зниження рівня доступності цієї допомоги для населення [5, 6, 7].

У теперішній час провести аналіз основних показників надання стоматологічної допомоги достатньо складно, тим не менш, проаналізувати динаміку деяких з них на прикладі закладів охорони, що були розташовані у довоєнні роки у підконтрольних районах Донецької області та підпорядковані МОЗ України, для передбачення та моделювання подальших процесів видається повною мірою обгрунтованим та доцільним.

Мета дослідження – порівняльний аналіз кількості лікарів-стоматологів та показників відвідувань закладів охорони здоров'я в країні та у Донецькій області за довоєнні 2018–2021 роки.

Матеріали і методи дослідження. Аналіз показників, що стосуються стоматологічної допомоги, наданої населенню усієї країни та підконтрольних районів Донецької області у закладах охорони здоров'я системи МОЗ України, був проведений за відомостями зі статистичних звітів цих закладів, узагальнених у довідниках, що видані Державним закладом «Центр медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України» у відповідних роках, та знаходяться у відкритому доступі [8, 9]. У порівняльному аспекті щодо 2018–2021 років розглядали показники, які характеризують чисельність лікарів-стоматологів у закладах охорони здоров'я, підпорядкованих МОЗ України, та забезпеченість ними населення країни та Донецької області. Аналізували також кількість відвідувань до лікарів-стоматологів у відповідні роки у закладах охорони здоров'я, які входили до системи МОЗ, країни і зазначеної області в абсолютних числах щодо усього населення, дорослих осіб віком від 18 років і старше, дітей віком до 17 років включно та на 1 жителя відповідних категорій, визначали динаміку згаданих показників, відповідно, за роками та у порівняльному плані щодо усієї країни і Донецької області.

Результати та їх обговорення. Заданими довідників, у 2018 році в Україні, загалом, у закладах охорони здоров'я, підпорядкованих МОЗ, працювали 16 852 лікарів-стоматологів, з яких дитячими

були 1 673 лікарів-стоматологів (9,9% від усього числа). У 2019 році загальна кількість лікарів-стоматологів зменшилася на 8,8% до 15 365 осіб. Суттєве скорочення чисельності відбулося у 2020–2021 роках, тоді в Україні, загалом, працювали 12 601 та 11 380 лікарів-стоматологів, тобто відносно 2018 року їх кількість скоротилася на 25,2% та 32,4%, відповідно. У цьому ж напрямку відбувалося скорочення і чисельності лікарів-стоматологів дитячих, зокрема, у 2019 році їх кількість відносно вихідного рівня 2018 року зменшилася на 4,3% до 1 467 осіб, а у 2021 році працював вже 1 331 лікар-стоматолог дитячий, що свідчить про зменшення їх чисельності на 20,4%.

У закладах охорони здоров'я системи МОЗ, які були розташовані у населених пунктах Донецької області, у 2018 році нараховувалося усього 610 лікарів-стоматологів, у наступному році було зареєстровано скорочення кількості до 583 лікарів-стоматологів, тобто лише на 4,4%, а у 2020–2021 роках чисельність становила 523 та 501 лікар-стоматолог, відповідно, скорочення складало вже 14,3% та 17,9%. Встановлена динаміка зменшення загальної кількості лікарів-стоматологів, що працювали в області у закладах, підпорядкованих МОЗ України, в цілому, відповідає тенденції в країні, однак ця динаміка була менш вираженою. Дещо по-іншому виглядав кількісний склад в області лікарів-стоматологів дитячих. Якщо у 2018 році працювали 60 лікарів-стоматологів цієї спеціалізації, що складало 9,8% від загального числа у закладах Донецької області, то і у 2021 році їх кількість залишилася саме такою, однак у 2019 році лікарів-стоматологів дитячих було 59, зменшення становило 1,7%, у 2020 році – 55, зменшення відносно 2018 року складало 8,3%. На тлі суттєвого скорочення в країні загальної кількості лікарів-стоматологів, у тому числі дитячих, така стабільність у закладах Донецької області на той час виглядала достатньо оптимістично.

З наведеними показниками чисельності лікарів-стоматологів тісно пов'язані показники забезпеченості ними населення країни і області. В Україні забезпеченість лікарями-стоматологами у 2018 році становила 4,01 на 10 тисяч усього населення, у 2019 році вона складала 3,68, у наступних 2020 і 2021 роках даний показник знизився до 3,04 та 2,78, відповідно. Цікаво, що саме останній показник був визначений у закладах Донецької області у тому ж 2021 році, причому таким він був і у 2020 році, що демонструє його стабільність протягом двох років поспіль, але це значення є найнижчим за роки, які підля-

гали аналізу, тому що у 2018–2019 роках забезпеченість лікарями-стоматологами на 10 тисяч усього населення області складала 3,16 та 3,06, відповідно. Слід зазначити, що в усі роки, крім 2021, показники забезпеченості лікарями-стоматологами на 10 тисяч усього населення країни були вищими за відповідні показники щодо Донецької області.

Забезпеченість лікарями-стоматологами дитячими на 1 тисячу населення віком до 17 років, в середньому, країною також стабільно перевищувала таку відносно дитячого населення Донецької області. Якщо цей показник в країні у 2018 році складав 0,22, у 2019 році – 0,21, у 2020 році – 0,35, то у Донецькій області він, відповідно до років, становив 0,20; 0,10 та 0,29, повторюючи загальноукраїнську тенденцію спочатку до зниження, потім до підвищення. І лише у 2021 році обласний показник, складаючи 0,19, перевищив середній країною, який дорівнював 0,18.

Подальший аналіз передбачав вивчення за роками у порівняльному аспекті кількісних показників відвідувань, які здійснили пацієнти різних вікових категорій до лікарів-стоматологів закладів охорони здоров'я системи МОЗ усієї країни та Донецької області у 2018-2021 роках в абсолютних числах і на 1 жителя. Загалом, в Україні у 2018 році у закладах охорони здоров'я, підпорядкованих МОЗ, було здійснено 32 534 221 відвідування до лікарів-стоматологів, з цієї кількості 23 133 606 відвідувань (71,1%) зафіксовано щодо дорослого населення віком 18 років і старше, 9 400 615 відвідувань (29,9%) – щодо дітей віком до 17 років включно. Загалом, кількість відвідувань в країні з роками невпинно знижувалася: у 2019 році було 28 408 940 відвідувань, при цьому зниження складало 12,7%, у наступному році кількість впала більш, ніж наполовину відносно вихідного показника у 2018 році, зокрема, на 53,4% до 15 155 237 відвідувань, у 2021 році падіння сягнуло 62,7%, показник становив 12 145 952 відвідування.

Майже такою була динаміка кількісних показників і щодо відвідувань до лікарів-стоматологів дорослим населенням країни. Порівняно з наведеною вище кількістю відвідувань у 2018 році, у наступному році цей показник, дорівнюючи 20 219 754 відвідуванням, знизився на 12,6%, а у двох наступних роках його падіння було значно більшим – до 11 074 190 та 8 817 267 відвідувань, відповідно, у 2020-2021 роках, тобто на 52,1% та 61,9%.

Показники числа відвідувань дітей повторювали відповідну динаміку щодо дорослого населення

країни, спочатку у 2019 році дітьми було здійснено 8 189 186 відвідувань до лікарів-стоматологів, що на 12,9% нижче за попередній рік, потім у 2020 і 2021 роках показники різко впали до 4 081 047 і 3 328 685 відвідувань, тобто падіння, яке становило 56,6% та 64,6%, було навіть ще суттєвішим, ніж у відповідні роки щодо дорослого населення.

Менш схильними до коливань у зазначені роки були показники кількості відвідувань до лікарів-стоматологів у розрахунку на 1 жителя, однак і вони, зберігаючи відносну стабільність у 2018 та 2019 роках та складаючи щодо усього населення країни, відповідно, 0,8 та 0,7, щодо дорослих 0,6 та 0,6, щодо дитячого населення 1,2 та 1,1, у наступні два роки продемонстрували різке падіння, зокрема, у 2020 році відповідні показники становили 0,4; 0,3 та 0,5, у 2021 році – 0,3; 0,3 та 0,4. Відносно вихідного рівня у 2018 році заключний показник у 2021 році був нижчим, відповідно до зазначеної послідовності показників, у 2,7 рази, 2 та 3 рази.

У закладах охорони здоров'я Донецької області у 2018 році було зареєстровано 1 270 442 відвідування до лікарів-стоматологів з наступним зниженням їх кількості у 2019 році до 1 182 919, тобто на 6,9%. Далі спостерігалось вельми значне зниження цього показника, зокрема, у 2020 році до 753 983 відвідувань та у 2021 році до 661 419 відвідувань, падіння кількості відвідувань щодо показника 2018 року склало 40,7% і 47,9%, відповідно.

Що стосується дорослого населення області віком 18 років і старше, то у 2018 році представники цієї вікової категорії здійснили 981 463 відвідування, що становило 77,3% від загальної кількості. У наступні роки відбувалося зниження числа відвідувань, спочатку у 2019 році воно було незначним, лише на 8,3% до 899 599 відвідувань, у подальші роки, як і щодо загальної кількості, було встановлено різке падіння, зокрема, у 2020 році у дорослого населення зареєстровано 589 298 відвідувань, у 2021 році – 530 916 відвідувань до лікарів-стоматологів, відносно вихідного рівня у 2018 році це падіння становило, відповідно, 40% і 45,9%.

Ще більш значним зниження показника кількості відвідувань виявилось щодо дітей віком до 17 років включно, які мешкають у Донецькій області. Якщо у 2018 році даний показник склав 288 979 відвідувань, тобто 22,7% від загальної кількості, а у 2019 році він був близьким до наведеного за значенням, становлячи 283 320 відвідувань та відрізняючись тільки на 2%, то у 2020-2021 роках вони, як і такі, що були опи-

сані раніше, різко зменшилися на 43% та 54,8%, складаючи, відповідно, 164 685 та 130 503 відвідування. Отже, падіння кількості відвідувань до лікарів-стоматологів дитячим населенням області за останні два роки виявилось навіть суттєвішим, ніж таке зниження щодо дорослих пацієнтів.

Показники, що характеризують кількість відвідувань до лікарів-стоматологів на 1 жителя Донецької області, коливалися значно менше. Показник щодо усього населення області у 2018 році становив 0,7, у 2019 році – 0,6, у 2020–2021 роках він був на одному рівні та склав 0,4. Також не змінювався цей показник щодо дорослих у 2018-2019 роках, він дорівнював 0,6, у двох наступних роках він знизився, відповідно, до 0,4 та 0,3. Стабільність у двох перших роках, відомості за які аналізуються, продемонстрував даний показник щодо дітей, які мешкають в області, в обидва роки його значення складало 0,9, далі за роками було його зниження, відповідно, до 0,6 та 0,4. Необхідно зазначити, якщо у 2018 році відповідні середні показники за країною перевищували обласні, то у 2021 році вони були на одному рівні, а обласний показник щодо усього населення навіть перевищував середньоукраїнський.

Висновки. Аналіз даних щодо закладів охорони здоров'я, підпорядкованих МОЗ, в країні та Донецькій області за довоєнні 2018–2021 роки показав суттєве зниження кількості лікарів-стоматологів, у тому числі дитячих, за виключенням лікарів-стоматологів цієї спеціалізації, які працювали у закладах Донецької області. Стійка тенденція до значного зниження в країні та області у зазначені роки виявлена також відносно кількісних показників відвідувань до лікарів-стоматологів усього населення, дорослих осіб і дітей. Таку динаміку цілком обґрунтовано можна пов'язувати як з актуальними для суспільства на той час соціально-економічними та пандемічними чинниками, так і з процесами реформування системи надання стоматологічної допомоги.

Література:

1. Закон України Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 року № 2801-XI, остання редакція від 28.05.2023 № 3079-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2801-12#Text>
2. Закон України Про лікарські засоби від 04.04.1996 року № 123/96-ВР, остання редакція від 05.02.2023 № 2869-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/113804>
3. Лист Щодо включення комунальних некомерційних підприємств до Реєстру неприбуткових органі-

зацій від 11.07.2017 № v8066872-17, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8066872-17#Text>

4. Закон України Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення від 19.10.2017 № 2168-VIII, остання редакція від 03.11.2022 № 2710-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>

5. Мазур І.П., Лехан В.М., Рибачук А.В. Трансформації стоматологічної галузі за період незалежності України та їх вплив на доступність стоматологічної допомоги. *Медичні перспективи*. 2022. №27(1). С. 184-192. doi: org/10.26641/2307-0404.2022.1.254470

6. Литвинова Л.О., Донік О.М., Артемчук Л.І. Реформування стоматологічної допомоги населенню України: проблеми сьогодення. *Український стоматологічний альманах*. 2020. №2. С. 109-114.

7. Кризина Н., Кризина О. Державне регулювання надання стоматологічної допомоги в Україні. *Наукові перспективи*. 2023. №3(33). С. 85-98. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3\(33\)-85-98](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3(33)-85-98).

8. Вороненко Ю.В., Мазур І.П., Павленко О.В. Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2019 рік : довідник. Кропивницький: Поліум, 2020. с. 92. ISBN 978-966-8559-76-1.

9. Вороненко Ю.В., Мазур І.П., Павленко О.В. Стоматологічна допомога в Україні: аналіз основних показників діяльності за 2021 рік : довідник. Кропивницький: Поліум, 2022. с. 76. ISBN 978-617-8112-10-3.

References:

1. Zakon Ukrainy Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia [Law of Ukraine Basics of the legislation of Ukraine on health care] vid 19.11.1992 roku № 2801-XI, ostannia redaktsiia vid 28.05.2023 № 3079-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2801-12#Text>. [in Ukrainian].

2. Zakon Ukrainy Pro likarski zasoby [The Law of Ukraine On Medicinal Products] vid 04.04.1996 roku № 123/96-VR, ostannia redaktsiia vid 05.02.2023 № 2869-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/113804>. [in Ukrainian].

3. Lyst Shchodo vkluchennia komunalnykh nekomertsiiynykh pidpriemstv do Reiestru neprybutkovykh

orhanizatsii [Letter Concerning the inclusion of communal non-commercial enterprises in the Register of Non-Profit Organizations] vid 11.07.2017 № v8066872-17, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v8066872-17#Text>. [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy Pro derzhavni finansovi harantii medychnoho obsluhovuvannia naseleння [Law of Ukraine On State Financial Guarantees of Medical Services of the Population] vid 19.10.2017 № 2168-VIII, ostannia redaktsiia vid 03.11.2022 № 2710-IX, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text>. [in Ukrainian].

5. Mazur I.P., Lekhan V.M., Rybachuk A.V. Transformatsii stomatolohichnoi haluzi za period nezalezhnosti Ukrainy ta yikh vplyv na dostupnist stomatolohichnoi dopomohy [Transformations of the dental industry during the period of independence of Ukraine and their impact on the availability of dental care]. *Medicni perspektivi – Medical perspectives*. 2022, 27(1), 184-192. doi: org/10.26641/2307-0404.2022.1.254470. [in Ukrainian].

6. Lytvynova L.O., Donik O.M., Artemchuk L.I. Reformuvannia stomatolohichnoi dopomohy naseleñniu Ukrainy: problemy sohodennia [Reforming stomatological care for the population of Ukraine: current problems]. *Ukrainskyi stomatolohichnyi almanakh – Ukrainian dental almanac*. 2020, 2, 109-114. [in Ukrainian].

7. Kryzyna N., Kryzyna O. Derzhavne rehuliuвання nadannia stomatolohichnoi dopomohy v Ukraini [State regulation of the provision of dental care in Ukraine]. *Naukovi perspektivy – Scientific perspectives*. 2023. 3 (33). 85-98. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3\(33\)-85-98](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3(33)-85-98). [in Ukrainian].

8. Voronenko YuV, Mazur IP, Pavlenko OV. Stomatolohichna dopomoha v Ukraini: analiz osnovnykh pokaznykiv diialnosti za 2019 rik [Dental care in Ukraine: analysis of the main activity indicators for 2019] : dovidnyk. Kropyvnytskyi: Polium; 2020, 92 s. ISBN 978-966-8559-76-1. [in Ukrainian].

9. Voronenko YuV, Mazur IP, Pavlenko OV. Stomatolohichna dopomoha v Ukraini: analiz osnovnykh pokaznykiv diialnosti za 2021 rik [Dental care in Ukraine: analysis of the main activity indicators for 2021] : dovidnyk. Kropyvnytskyi: Polium; 2022, 76 s. ISBN 978-617-8112-10-3. [in Ukrainian].